

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์การถ่ายทอดสดการแข่งขันกีฬาโอลิมปิกครั้งที่ 26 ทางสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทยช่อง 11 กรมประชาสัมพันธ์” ผู้วิจัยจึงกำหนดแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและสามารถใช้เป็นแนวทางในการอธิบายปัญหาที่ศึกษาไว้ ดังนี้

1. ทฤษฎีพันธกิจนิยม (Functionalism)
2. แบบจำลองผู้เฝ้าประตู (Gatekeeper)
3. แนวความคิดในการจัดผังรายการ

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้เรียบเรียงสาระสำคัญ โดยสรุปและเสนอเป็นลำดับดังต่อไปนี้

1. ทฤษฎีพันธกิจนิยม (Functionalism)

เป็นทฤษฎีหนึ่งทางสังคมวิทยาที่ใช้อธิบายผลของปรากฏการณ์ทางสังคม ซึ่งมีผลต่อระบบสังคม คือ เป็นการอธิบายถึงกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นซ้ำซาก และกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ถูกรวบรวมจัดขึ้นในรูปของความเป็นสถาบันด้วยเหตุผลในแง่ความจำเป็นของสังคม ซึ่งสังคมนั้นถูกพิจารณาว่าเป็นระบบใหญ่ที่ประกอบด้วยระบบย่อยๆ และสื่อสารมวลชนก็เป็นหนึ่งในระบบย่อยๆ ที่พยายามคำนึงสังคมให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และตอบสนองความต้องการของสมาชิก สื่อมวลชนจึงมีหน้าที่เพื่อตอบสนองต่อความจำเป็นและความต้องการของสังคม ซึ่งการศึกษาถึงหน้าที่ทางสังคมที่สื่อมวลชนพึงปฏิบัติแล้ว อาจมองได้เป็น 2 แ่ง คือ ปัจเจกบุคคล และสังคมวิทยา ซึ่งมีความซับซ้อนและแพร่หลายมากกว่า เช่น แนวคิดของลาสเวลล์ (Lasswell) ซึ่งเป็นนักรัฐศาสตร์และผู้บุกเบิกการวิจัยสื่อสารมวลชนได้กำหนดถึงหน้าที่ของสื่อมวลชนไว้ 3 ประการ คือ (Lasswell 1948 : 118)

1. หน้าที่ในการพิทักษ์ไว้ซึ่งสภาพแวดล้อมทางสังคม (Surveillance of the environment) เป็นการตรวจตรา สังเกตเหตุการณ์ หรือเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกสังคม เพื่อกระจายข่าวสารให้ประชาชนตระหนักถึงอันตรายและรีบแก้ไขป้องกัน

2. หน้าที่ในการประสานสัมพันธ์ส่วนต่างๆของสังคม (Correlation of the parts of society)

3. หน้าที่ในการถ่ายทอดมรดกทางสังคมจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง (Transmission of the social heritage) หมายถึง หน้าที่สืบทอดหลักประเพณีปฏิบัติจากคนรุ่นหนึ่งและนำไปอบรมให้สมาชิกใหม่ของสังคมได้เรียนรู้ต่อไป

การวิเคราะห์ของลาสเวลล์นับว่าเป็นการบุกเบิกในด้านแนวความคิดในเรื่องนี้ จึงค่อนข้างโน้มเอียงไปในเชิงรัฐศาสตร์ผสมผสานกับแนวความคิดเชิงสังคมวิทยา แต่ถ้าเอาแนวความคิดในเชิงการสื่อสารเข้ามาจับก็จะเห็นว่าสอดคล้องกันตามสมควร คือ

การสังเกตการณ์สภาพแวดล้อมเพื่อรายงานให้สมาชิกสังคมทราบ จะตรงกับบทบาทหน้าที่ในการให้ข้อมูลข่าวสาร (Information Function)

การประสานสัมพันธ์ส่วนต่างๆของสังคมให้รวมตัวกันอยู่ได้ จะใกล้เคียงกับบทบาทหน้าที่ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น (Expressive Function)

ส่วนการถ่ายทอดมรดกทางสังคมและวัฒนธรรม ก็อาจหมายถึงบทบาทหน้าที่ในด้านการศึกษา (Educational Function)

ลาซาร์สเฟลและเมอร์ตัน (Lazarsfeld and Merton) ได้เสนอหน้าที่ของสื่อมวลชนอื่นๆอีก 2 ประการ คือ การให้สถานภาพ (Status conferral) และการบังคับให้เป็นไปตามจริยธรรมสังคม (Enforcement of social norms)

การให้สถานภาพ หมายถึง สื่อมวลชน ผู้สื่อข่าวรายงานข่าวเกี่ยวกับสมาชิกของสังคมจะช่วยเพิ่มหรือเผยแพร่ชื่อเสียงเกียรติคุณของบุคคลให้เป็นที่รู้จัก และยอมรับในสังคมมากขึ้น คือ ยังมีข่าวบุคคลนั้นๆปรากฏทางสื่อมวลชนมากขึ้นเท่าใด สาธารณชนมักจะมีแนวโน้มที่จะมองเห็นความสำคัญของบุคคลนั้น

ส่วนการบังคับให้เป็นไปตามจริยธรรมของสังคมเป็นการควบคุมสมาชิกในสังคมให้อยู่ในกรอบบรรทัดฐานของกลุ่ม โดยสื่อมวลชนจะตีพิมพ์หรือเผยแพร่พฤติกรรมที่เบี่ยงเบน ซึ่งแม้ว่าสมาชิกในสังคมอาจจะรู้จักกันอยู่แล้ว แต่การเผยแพร่ทางสื่อมวลชนจะช่วยสร้างสภาวะหรือเงื่อนไขที่คนจำนวนมากดำเนิน ประณามการฝ่าฝืน หรือไม่ปฏิบัติตามบรรทัดฐาน และหันไปให้การ

สนับสนุนสาธารณชนและจริยธรรม จากกระบวนการเหล่านี้สื่อมวลชนจะมีบทบาทในการควบคุมสังคมในสังคมเมืองที่มีขนาดใหญ่ ในขณะที่คนส่วนน้อยจะถูกควบคุมพฤติกรรมให้เป็นไปตามคนส่วนใหญ่ (Wright 1959 : 102)

ต่อมา ไรท์ (Wright) ได้เสนอหน้าที่ของสื่อมวลชนเพิ่มขึ้นอีกประการหนึ่ง คือ

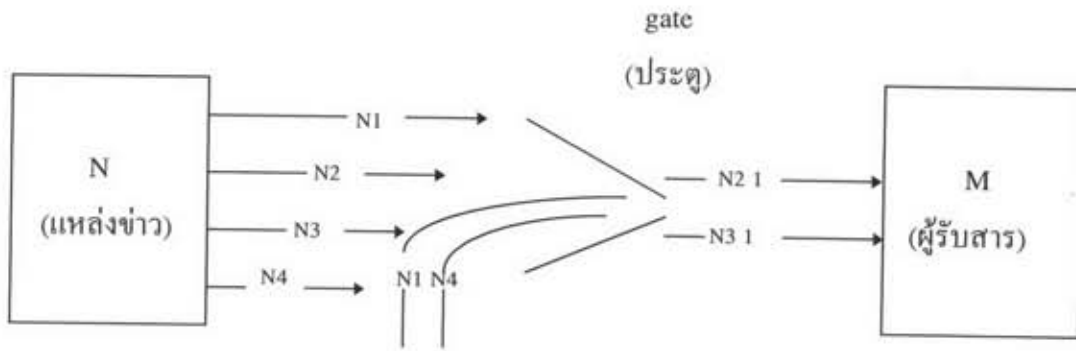
4. หน้าที่ในการให้ความบันเทิง (Entertainment) เพื่อให้สมาชิกในสังคมได้พักผ่อนและผ่อนคลายความตึงเครียดจากสภาพแวดล้อมของสังคมสมัยใหม่

ในสังคมทุกสังคม จากสังคมล้าหลังในสมัยโบราณจนกระทั่งถึงสังคมสมัยใหม่ในปัจจุบัน การสื่อสารทำหน้าที่ 4 ประการในสังคม เนื่องจากสังคมปัจจุบันมีความสลับซับซ้อนและเป็นสังคมขนาดใหญ่ประกอบด้วยคนจำนวนมาก งานการสื่อสารมวลชนได้เข้ามามีบทบาทอย่างสำคัญในสังคมปัจจุบันแทนการสื่อสารแบบเก่าอื่นๆ แม้กระนั้นก็ตามการสื่อสารมวลชนก็ยังคงปฏิบัติหน้าที่ทั้ง 4 ประการนั้นอย่างไม่เปลี่ยนแปลง สถาบันสื่อมวลชนทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นสื่อวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ หรือนิตยสาร ถือเป็นหน้าที่ที่สำคัญที่สื่อมวลชนเหล่านี้ต้องปฏิบัติในสังคม ดังนั้นในการศึกษานโยบาย บทบาท หน้าที่และความรับผิดชอบของสถานวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทยช่อง 11 กรมประชาสัมพันธ์ ในการดำเนินงานถ่ายทอดสดการแข่งขันกีฬาโอลิมปิกครั้งล่าสุดนี้ ผู้วิจัยนำแนวคิดเรื่องหน้าที่ของสื่อมวลชนในสังคมมาเป็นกรอบในการศึกษา

2. แบบจำลองผู้เฝ้าประตู (Gatekeeper)

ในการถ่ายทอดสดการแข่งขันกีฬาประเภทต่างๆของ สทท.11 นั้น ผู้วิจัยจะใช้แบบจำลองผู้เฝ้าประตูมาเป็นกรอบในการศึกษา เพื่อที่ว่า สทท.11 เป็นผู้ที่ทำหน้าที่ในการคัดเลือกชนิดของกีฬาในการถ่ายทอดหรือไม่อย่างไร ซึ่งแนวความคิดเกี่ยวกับหน้าที่ “ผู้เฝ้าประตู” (gatekeeper) นี้มาจากข้อเขียนของ เค เลวิน (Lewin, K., 1947) ซึ่งให้ข้อสังเกตว่า ข่าวสารมักจะไหลผ่านช่องทางต่างๆ อันประกอบไปด้วยบริเวณประตูที่ซึ่งมีการปล่อยหรือกักข่าวสารต่างๆตามกฎเกณฑ์ที่ตั้งไว้หรือโดยวินิจฉัยของผู้เฝ้าประตูเองว่าจะยอมให้ข่าวสารใดไหลผ่านไปได้หรือไม่ ซึ่งแนวความคิดนี้ได้ถูกนำมาอธิบายลักษณะการไหลของข่าวสารในกระบวนการสื่อสารมวลชน

ดี เอ็ม ไวท์ (White, D.M.,1950) ได้ใช้แนวความคิดเรื่อง “ผู้เฝ้าประตู” ในการศึกษากิจกรรมของบรรณาธิการข่าวโทรทัศน์ของหนังสือพิมพ์ห้องถิ่นอเมริกันฉบับหนึ่ง ซึ่งกิจกรรมในการตัดสินใจคัดเลือกข่าวเพื่อตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์นี้มีส่วนคล้ายกับหน้าที่ผู้เฝ้าประตู

- N = แหล่งของข่าวต่างๆ
- N1, N2, N3, N4 = ข่าวแต่ละชั้น
- N2 1, N3 1 = ข่าวที่ถูกเลือก
- M = ผู้รับสาร
- N1, N4 = ข่าวที่ไม่ถูกเลือก

แผนภาพที่ 1 แสดงแบบจำลองผู้เฝ้าประตูของดี เอ็ม ไวท์ (1950)

แบบจำลองนี้แสดงให้เห็นว่าจากต้นตอแหล่งข่าว (สำนักข่าวโทรพิมพ์) จะมีข่าวสารมากมายหลายชั้นส่งมายังสำนักงานหนังสือพิมพ์ หรือสถานีวิทยุกระจายเสียง หรือสถานีวิทยุโทรทัศน์ต่างๆ บรรณาธิการข่าวจะทำหน้าที่คัดเลือกข่าวสารเพียงบางชั้นเพื่อตีพิมพ์หรือออกอากาศ ส่วนอีกหลายชั้นก็อาจถูกโยนทิ้งตระกร้า ข่าวสารที่ถูกคัดเลือกนี้จะถูกคัดแต่งให้เหมาะสมกับเวลา เนื้อที่ หรือลักษณะสื่อเพื่อส่งไปยังผู้อ่าน ผู้ฟังหรือผู้ชม

จากตัวอย่าง ดี เอ็ม ไวท์ ได้ศึกษาบทบาทของบรรณาธิการข่าวโทรพิมพ์ทั่วไปในสหรัฐอเมริกา ถ้าเป็นตัวอย่างในเมืองไทยเราก็อาจจะหมายถึง บทบาทของบรรณาธิการข่าวต่างประเทศทั่วไปทำหน้าที่คอยตรวจข่าวจากเครื่องโทรพิมพ์ หรือจากเอกสารข่าวที่ส่งมาจากสำนักข่าวต่างๆ เช่น เอพีเอฟพี รอยเตอร์ หรือสำนักข่าวไทย เป็นต้น แต่ละวันจะมีข่าวเข้ามามากมายนับร้อยชิ้น แต่บรรณาธิการจะเลือกตีพิมพ์หรือออกอากาศเพียงไม่กี่ชิ้นที่เห็นว่าน่าสนใจเท่านั้น

แบบจำลองของ ดี เอ็ม ไวท์ อธิบายอย่างง่ายถึงบทบาท “ผู้เฝ้าประตู” ของสื่อมวลชน ซึ่งในความเป็นจริงแล้วอาจจะมีขั้นตอนสลับซับซ้อนกว่านี้ เช่น ข่าวโทรพิมพ์ที่ส่งมานั้นก่อนที่จะส่งมาก็จะต้องมีการกลั่นกรองมาก่อนจากบรรณาธิการสำนักข่าวนั้นๆ หรือแม้แต่ผู้สื่อข่าวของ

สำนักข่าวเองก็จะทำหน้าที่ “ผู้เฝ้าประตู” คือเลือกจะทำรายงานข่าวไหนหรือไม่ทำข่าวไหนบ้างก็ได้ และเมื่อข่าวโทรทัศน์นั้นถูกส่งมายังสำนักพิมพ์ สถานีวิทยุกระจายเสียง หรือสถานีวิทยุโทรทัศน์ นอกจากจะถูกคัดเลือกโดยบรรณาธิการข่าวต่างประเทศแล้ว ก็อาจจะถูกกลั่นกรองจากบรรณาธิการหรือหัวหน้าข่าวในระดับสูงอีกทีก็ได้เช่นกัน นอกจากนั้นข่าวที่ตีพิมพ์หรือออกอากาศไปยังผู้รับสาร เมื่อผู้รับสารได้อ่าน ได้รับฟังหรือได้รับชมแล้วก็อาจจะถ่ายทอดไปยังบุคคลอื่น เช่น สมาชิกในครอบครัวญาติ เพื่อน ฯลฯ การถ่ายทอดโดยผู้เปิดรับสารสื่อมวลชนก็จะเป็นไปในลักษณะ “ผู้เฝ้าประตู” คือ เลือกจะถ่ายทอดเพียงบางส่วนหรือส่วนใดส่วนหนึ่งก็ย่อมได้อีกเช่นกัน จึงเห็นได้ว่าข่าวสารสื่อมวลชนมักจะไหลผ่านผู้เฝ้าประตูต่างๆ มากมายหลายชั้น

แนวความคิดในเรื่องบทบาท “ผู้เฝ้าประตู” นี้ สามารถประยุกต์เพื่ออธิบายการไหลผ่านของข่าวสารได้ทุกประเภทในสถานการณ์ต่างๆ กัน

3. แนวความคิดในการจัดผังรายการ

การพิจารณาการจัดผังรายการโทรทัศน์ในการถ่ายทอดสดการแข่งขันกีฬาโอลิมปิกของ สทท.11 ถือเป็นการศึกษาถึงช่องการสื่อสารของ สทท.11 ในการจัดโปรแกรมถ่ายทอดให้มีความเหมาะสมกับผู้ชมในแต่ละช่วงเวลา ด้วยเหตุนี้ในการศึกษาเรื่องช่องทางการสื่อสารของ สทท.11 ผู้วิจัยได้นำแนวความคิดในการจัดผังรายการมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์วิธีการจัดโปรแกรมเพื่อถ่ายทอดของ สทท.11

การจัดผังรายการของสถานีโทรทัศน์ (ในประเทศไทย) ส่วนใหญ่ผู้บริหารระดับสูงของสถานีจะเป็นผู้ที่วางรูปแบบของผังรายการ เพื่อให้รายการต่างๆ ที่นำมาออกอากาศได้มีความสอดคล้องกัน โดยจะพิจารณาจากส่วนประกอบในการจัดผังรายการในส่วนต่างๆ คือ

1. การแบ่งช่วงเวลาในการออกอากาศ

การแบ่งช่วงเวลาในการออกอากาศมีส่วนสำคัญต่อการจัดผังรายการโทรทัศน์ เพื่อให้รายการออกมาเหมาะสมกับผู้ชมในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งในประเทศไทยได้มีการแบ่งช่วงเวลาในการออกอากาศเป็น 4 ช่วงด้วยกันคือ

- รายการภาคเช้า (Morning Programmes) ช่วงเวลา 05.00 - 12.00 น.
- รายการภาคบ่าย (Afternoon Programmes) ช่วงเวลา 12.00 - 18.00 น.
- รายการภาคค่ำ (Evening Programmes) ช่วงเวลาดังแต่ 18.00 - 24.00 น.

- รายการภาคเช้าหรือภาคหลังเที่ยงคืน (After Midnight Programmes) ช่วงเวลาดังแต่ 24.00 - 05.00 น.

Lewis Klein, Sydney W. Head และ Susan Tyler Eastman (1989) ได้แบ่งช่วงเวลาในการออกอากาศของประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีการแบ่งช่วงเวลาที่ละเอียดกว่าในประเทศไทย โดยแบ่งเป็นช่วงต่างๆดังนี้

- Early morning	6 a.m. to 9 a.m.
- Morning	9 a.m. to 12 noon
- Afternoon	12 noon to 4 p.m.
- Early fringe (late afternoon)	4 p.m. to 6 p.m.
- Early evening	4 p.m. to 6 p.m.
- Prime access	7 p.m. to 8 p.m.
- Prime time	8 p.m. to 11 p.m.
- Late fringe (late evening)	11 p.m. to 11.30 p.m.
- Late night	11.30 p.m. to 2 a.m.
- Overnight	2 a.m. to 6 a.m.

2. นโยบายหลักหรือวัตถุประสงค์หลักของสถานีโทรทัศน์ ซึ่งจะมีลักษณะหรือหน้าที่คล้ายคลึงกันในฐานะที่เป็นสื่อมวลชนคือ การให้ข่าวสาร ความรู้ ถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามและการให้ความบันเทิง จะแตกต่างกันก็คือสัดส่วนของรายการที่นำมาแพร่ภาพออกอากาศตามนโยบายหลักของแต่ละสถานี นโยบายหลักนี้จะมีส่วนสำคัญในการวางแผนจัดผังรายการของสถานีซึ่งจะต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ทันกับความต้องการของคนในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้เป็นสถานีที่ได้รับความนิยมซึ่งทำให้มีจำนวนผู้ชมรายการสูงที่สุด นั่นก็หมายความว่า จะได้รับความสนใจจากบริษัทตัวแทนโฆษณา (ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของรายการโทรทัศน์) และยังสามารถดึงดูดใจผู้ผลิตรายการในการที่จะนำรายการที่ผลิตมาออกอากาศทางสถานีอีกด้วย

การแข่งขันในความเป็นผู้นำสื่อของสถานีโทรทัศน์ในประเทศไทย จะมีการแข่งขันกันอย่างมากในช่วงเวลาดังแต่ 19.00 น. จนถึงเวลา 23.00 น. หรือที่เรียกกันติดปากว่า “ช่วงเวลาข่าว” และ “ช่วงเวลาหลังข่าว” ซึ่งในช่วงนี้เป็นช่วงที่มีจำนวนผู้ชมรายการโทรทัศน์มากที่สุด (ในประเทศสหรัฐอเมริกา ในช่วงเวลาระหว่าง 20.00 - 23.00 น. มีผู้ชมมากที่สุดถึง 66% ส่วนใน

กรุงเทพมหานครผู้ที่ชมรายการข่าวในช่วงนี้โดยเฉลี่ยประมาณ 3,125,000 คน) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ช่วงเวลาหลังการเสนอข่าว รายการที่ออกอากาศจะเป็นรายการในรูปแบบบันเทิงทั้งสิ้น และมีรูปแบบเดียวกันคือ “ละคร” จนทำให้เวลาในช่วงนี้มีชื่อเรียกใหม่คือ “ช่วงละครหลังข่าว” ส่วนรายการในช่วงอื่นๆยังมีการแข่งขันกันน้อยอยู่

3. ลักษณะของสถานีและสภาพแวดล้อม หมายถึง ความกว้างไกลในการกระจายคลื่น ซึ่งมีสำคัญในการจัดช่วงเวลาในการแพร่ภาพออกอากาศรายการต่างๆ เพื่อความเหมาะสมระหว่างรายการกับผู้ชมรายการ เพราะการพิจารณาจัดรูปแบบผังรายการของสถานีโทรทัศน์ มีปัจจัยสำคัญที่เป็นสภาพแวดล้อมของสถานีที่จะต้องพิจารณาควบคู่กันไปหลายประการคือ

3.1 ผู้ชม

เป็นส่วนสำคัญที่จะต้องพิจารณาเพราะรายการที่ออกอากาศทางสถานีต่างๆจะเป็นที่นิยมหรือมีผู้ติดตามชมหรือไม่ ต้องขึ้นอยู่กับว่ารายการนั้นสามารถตอบสนองได้ตรงกับความต้องการของผู้ชมในขณะนั้นหรือไม่ ถ้าตอบสนองได้ตรง มีผู้ชมติดตามชมมากก็จะเป็นสถานีที่ได้รับความนิยมสูง แต่ถ้าตอบสนองได้ไม่ตรงกับความต้องการของผู้ชม ก็จะมีผู้ชมติดตามชมน้อย สถานีก็จะได้รับความนิยมน้อย นอกจากนี้ในส่วนที่เกี่ยวกับผู้ชม ผู้บริหารแต่ละสถานียังต้องพิจารณาถึงส่วนแบ่งผู้ชมที่มีอยู่ในแต่ละสถานีในช่วงเวลาเดียวกันด้วย เพราะแต่ละช่วงเวลาจะมีรายการที่ออกอากาศพร้อมกันหลายรายการ ผู้ชมจึงมีโอกาสเลือกชมรายการที่ตนเองชอบ ซึ่งอาจจะชอบชมรายการของสถานีหนึ่งมากกว่าสถานีอื่น ส่วนแบ่งผู้ชมก็จะมีในสถานีนั้นสูงกว่าการพิจารณาในลักษณะนี้ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดผังรายการต้องพิจารณาว่าจะมีวิธีใดบ้างที่จะทำให้รายการของสถานีของตนได้รับความนิยมมากกว่า และมีวิธีใดบ้างที่สามารถดึงกลุ่มผู้ชมให้มาสนใจรายการของสถานีของตนบ้าง

3.2 คุณภาพรายการ

รายการต่างๆที่ออกอากาศไปยังผู้ชม นอกจากจะตรงกับความต้องการของผู้ชมแล้วยังต้องเป็นรายการที่ให้เนื้อหาสาระที่เป็นประโยชน์และดึงดูดความสนใจผู้ชมด้วย ซึ่งอาจจะพิจารณาจากรายการประเภทเดียวกันหรือรายการที่ออกอากาศในช่วงเวลาเดียวกัน เพื่อหาสัดส่วนและความแตกต่างของผู้ชมได้ เพราะรายการประเภทเดียวกันแต่ออกอากาศในช่วงเวลาที่ต่างกัน สัดส่วนของผู้ชมอาจจะไม่เท่ากัน เนื่องมาจากอิทธิพลของคุณภาพรายการข้างเคียงอย่างเช่นช่วงละครหลังข่าวที่มีการแข่งขัน ถ้าสถานีไหนออกอากาศละครที่สนองตอบตรงความต้องการของผู้ชมและเป็นละครที่มี

ตัวแสดงดี เป็นที่นิยม อีกทั้งยังมีการดำเนินเรื่องเร้าใจให้ผู้ชมมีอารมณ์ร่วม ชวนติดตาม ก็จะมีผู้ชมติดตามชมละครเรื่องนั้นมากกว่าละครที่น่าเบื่อไม่ชวนติดตาม รวมถึงรายการประเภทอื่นๆด้วย ดังนั้นคุณภาพของรายการก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่สามารถดึงดูดผู้ชมให้มาติดตามได้ เพราะในปัจจุบันนี้ผู้ชมมีโอกาสเลือกได้อย่างอิสระ รายการที่ออกอากาศในทุกวันนี้จึงมักจะผสมผสานความคิดสร้างสรรค์ของผู้ผลิตกับหน้าที่ทั้ง 4 อย่างของสื่อมวลชน เพื่อให้เป็นรายการที่มีคุณภาพและตอบสนองความต้องการของผู้ชมได้เป็นอย่างดี

3.3 ปริมาณความถี่และความยาวในการออกอากาศ

การจัดผังรายการจะต้องพิจารณาด้วยว่ารายการที่ออกอากาศนั้นควรจะมีปริมาณและความยาวของรายการเป็นอย่างไร เพื่อพิจารณาถึงความความกระตือรือร้นของผู้ชมที่จะติดตามชมรายการนั้นมีมากน้อยแค่ไหน ซึ่งเป็นการสร้างนิสัยในการติดตามชมรายการด้วย ต่อวันหรือต่อสัปดาห์ อย่างเช่น สัปดาห์ละหนึ่งชั่วโมงหรือสัปดาห์ละสองชั่วโมง เดือนละครั้งหรือสองครั้ง เป็นต้น เพราะรายการถ้ามีมากเกินไปหรือออกอากาศถี่เกินไปก็อาจจะทำให้ผู้ชมเบื่อได้ ส่วนความยาวของรายการก็ขึ้นอยู่กับครั้งละหนึ่งชั่วโมง หนึ่งชั่วโมงครึ่งหรือสองชั่วโมง ตามเหมาะสม

3.4 ความสัมพันธ์ของรายการข้างเคียง

เป็นการศึกษาถึงผลกระทบจากรายการที่ออกอากาศในช่วงเวลาเดียวกัน โดยศึกษาในลักษณะของการเปรียบเทียบความนิยมของผู้ชมที่มีต่อรายการข้างเคียงในช่วงเวลาที่ออกอากาศ ซึ่งระดับความนิยมของรายการหนึ่งจะมีอิทธิพลต่ออีกรายการหนึ่ง เพื่อที่จะวิเคราะห์ว่าจะต้องใช้กลยุทธ์อย่างไรเพื่อที่จะพยายามรักษากลุ่มผู้ชมให้อยู่กับสถานีของตนอย่างเหนียวแน่น หรือพยายามดึงกลุ่มผู้ชมให้กลับมาชมรายการของสถานีของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งรายการประเภทเดียวกันและออกอากาศในเวลาเดียวกัน ความน่าสนใจในรายการจะสามารถดึงดูดความสนใจจากผู้ชมได้เป็นอย่างดี แต่ละรายการจึงต้องมีการแข่งขันและพัฒนารูปแบบรายการตลอดเวลา

นอกจากจะพิจารณาถึงรายการที่ต่างสถานีกันแล้ว ในกรณีที่เป็นรายการในสถานีเดียวกันก็จะเปรียบเทียบจากกลุ่มผู้ชมรายการในช่วงเวลาเดียวกันที่อยู่ในแต่ละวัน และรายการที่จะบรรจุใหม่ที่แทนรายการเดิมว่า ความต้องการของผู้ชมเป็นกลุ่มเดียวกันหรือไม่ มีความต้องการอย่างเดียวกันหรือไม่ หรือรายการที่ออกอากาศก่อนและหลัง ผู้ชมกลุ่มเป้าหมายเป็นกลุ่มเดียวกันหรือไม่ ถ้าเป็นผู้ชมกลุ่มเดียวกัน ผู้ชมรายการก่อนก็อาจจะพลอยชมรายการหลังไปด้วย แต่ถ้าเป็นผู้ชมคนละกลุ่ม

กันก็อาจจะเปลี่ยนไปชมรายการของสถานีอื่นๆ ได้ ดังนั้นจึงต้องพิจารณาถึงความสัมพันธ์ของแต่ละรายการด้วย

3.5 ความสามารถ ภาพพจน์และค่านิยมของสถานี

หมายถึงความได้เปรียบและความเสียเปรียบของแต่ละสถานี ทั้งทางด้านการปฏิบัติงาน ความชำนาญ ความทันสมัยของเครื่องมืออุปกรณ์ กำลังคน ภาพพจน์ รวมถึงความนิยมและการยอมรับของผู้ชม ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้สามารถรักษาผู้ชมได้เป็นอย่างดี สิ่งต่างๆเหล่านี้จะทำให้สถานีมีประสิทธิภาพมากขึ้น และปัจจัยที่สามารถจะทำให้สถานีได้รับความนิยมและทันสมัยอยู่ตลอดเวลาก็คือ

3.5.1 ความคล่องตัว เป็นความสามารถในการจัดผังรายการของแต่ละสถานี ซึ่งแต่ละสถานีมีความคล่องตัวไม่เหมือนกัน รวมถึงการเปลี่ยนแปลงผังรายการให้สอดคล้องกับความนิยมและความต้องการของผู้ชม ความคล่องตัวนี้สถานีที่มีการจัดรายการเองจะมีความคล่องตัวสูงกว่าสถานีที่มีหน่วยราชการ สถาบันและเอกชนร่วมจัดรายการ

3.5.2 ความรวดเร็ว เป็นความสามารถในการจัดซื้อ จัดหา และผลิตรายการเพื่อเตรียมออกอากาศได้ฉับไว ทันกับความต้องการของผู้ชมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ความรวดเร็วนี้จะขึ้นอยู่กับการวางแผนจัดเตรียมรายการที่ออกอากาศอย่างเพียงพอ อำนาจการผลิต การเปลี่ยนแปลงการผลิต การจัดซื้อรายการเช่นประมูลการถ่ายทอดสดรายการต่างๆ รวมถึงการมีรายการสำรองเพื่อออกอากาศในกรณีที่มีรายการออกอากาศไม่ทันหรือเหตุขัดข้อง ก็จะนำรายการสำรองมาออกอากาศแทนในช่วงเวลานั้น

3.5.3 ประสิทธิภาพ ภาพพจน์ของสถานีจะเป็นส่วนที่สร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นกับกลุ่มผู้ชมได้ และยอมรับว่าเป็นสถานีที่เชื่อถือได้ ซึ่งเกิดจากการมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง เช่น มีเอกลักษณ์ของบุคคล เช่น ผู้ประกาศ ผู้รายงานข่าว ผู้พากษ์ เอกลักษณ์ของรายการ เช่น รูปแบบการนำเสนอข่าว ความแปลกของรายการและเทคโนโลยี ซึ่งเอกลักษณ์เหล่านี้ต้องใช้เวลาสร้างค่อนข้างนานจึงจะเกิดการยอมรับจากผู้ชมได้

3.5.4 ความเชื่อถือ เป็นค่านิยมซึ่งเป็นการผูกพันของกลุ่มผู้ชมที่ได้รับประโยชน์จากสถานีกับสถานีต่างๆ ซึ่งให้ความไว้วางใจและยอมรับการบริการของสถานี ความผูกพันนี้จะเกิดขึ้น

ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งจนเป็นความคุ้นเคยที่จะเปิดชมรายการของสถานีในช่วงเวลานั้น เช่น ช่วงเวลาข่าว ช่วงเวลาละครหลังข่าว หรือช่วงรายการการ์ตูน เป็นต้น

3.6 ระเบียบ กฎหมาย ข้อบังคับต่างๆที่เกี่ยวกับการแพร่ภาพออกอากาศ ในส่วนนี้ Willam E. McCavett และ Peter K. Pringle (อ้างถึงโรชา สุทธิรักษ์, 2536) กล่าวว่าไว้ว่าข้อบังคับต่างๆที่เป็นกรอบในการควบคุมรายการโทรทัศน์ มีส่วนต่อความเป็นอิสระในการจัดผังรายการและและการผลิตรายการ ซึ่งถ้าจะเปรียบเทียบข้อบังคับในสหรัฐอเมริกาหรือประเทศต่างๆในยุโรปกับประเทศไทย จะเห็นว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมาก ในสหรัฐอเมริกาและประเทศในยุโรปจะมีการแบ่งช่วงเวลาในการออกอากาศอย่างชัดเจน ทั้งรายการข่าว ความรู้ และบันเทิง อีกทั้งยังให้ความสำคัญเป็นอิสระอย่างเต็มที่ ซึ่งถึงแม้ว่าจะมีกฎระเบียบ ข้อบังคับก็ตาม แต่จะไม่เข้ามาควบคุมอย่างใกล้ชิดจะปล่อยให้ควบคุมกันเอง เนื่องจากว่าแต่ละสถานีมีความรับผิดชอบสูงมาก ซึ่งผิดกับประเทศไทยที่มีกาควบคุมอย่างใกล้ชิดและสามารถตัดส่วนหนึ่งส่วนใดของรายการออกได้ทันทีโดยไม่ต้องมีการบอกผู้ผลิตล่วงหน้า แต่ในระยะหลังได้มีการผ่อนผันและให้อิสระเพิ่มมากขึ้น โดยให้แต่ละสถานีรับผิดชอบต่อรายการที่นำมาออกอากาศด้วยตัวเอง ทั้งที่เป็นรายการทั่วไปและรายการโฆษณา แต่ยังคงใช้กฎระเบียบเดิมของคณะกรรมการบริหารงานวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ (กบว.)

4. การสำรวจผู้ฟังหรือผู้ชม จะต้องมีการทำอย่างสม่ำเสมอเพราะมีส่วนในการพัฒนาและปรับปรุงผังรายการให้มีความทันสมัยอยู่ตลอดเวลา การสำรวจผู้ชมนี้จะมีหน่วยงานที่ทำการสำรวจแบ่งออกเป็น

4.1 ส่วนของสถานีโทรทัศน์ ในส่วนนี้สถานีโทรทัศน์แต่ละสถานีได้มีการสำรวจเป็นประจำตามความเหมาะสม โดยจะทำในลักษณะการสำรวจประชามติต่อการติดตามชมรายการทางสถานี เพื่อนำข้อมูลส่วนนี้ไปใช้ในการปรับปรุงการจัดผังรายการ และพิจารณาปรับปรุงเกี่ยวกับอัตราค่าเวลาของสถานีตามความเหมาะสม อย่างเช่น ช่อง 7 ออกแบบสอบถามเพื่อสำรวจประชามติที่ลงในหนังสือพิมพ์ เป็นต้น

4.2 ส่วนของบริษัทเอกชน จะมีบริษัทเอกชนจัดตั้งขึ้นมาเพื่อสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับผู้ฟังหรือผู้ชม เพื่อที่จะได้ทราบถึงความต้องการและความนิยมของผู้ชมในแต่ละช่วงเวลา บริษัทที่ทำการสำรวจในลักษณะนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นบริษัทตัวแทนโฆษณา (Advertising Agency) ซึ่งสามารถนำข้อมูลส่วนนี้ไปใช้ในการวางแผนการโฆษณาและยังจำหน่ายให้กับหน่วยงานที่ต้องการข้อมูลใน

ส่วนนี้ อีกส่วนจะเป็นบริษัทที่ดั่งขึ้นมาเพื่อทำการสำรวจเก็บข้อมูลเพื่อขายข้อมูลโดยตรง อย่างเช่น บริษัทดีมาร์ เป็นต้น ซึ่งข้อมูลส่วนนี้มีส่วนสำคัญในการกำหนดอัตราค่าเช่าเวลาของสถานีด้วย

5. บุคลากรของสถานีที่ใช้ในการจัดผังรายการ จะต้องมีบุคลากรที่เพียงพอและมีคุณภาพ เพื่อที่จะวางแผนจัดผังรายการให้สอดคล้องและมีความเหมาะสมกับผู้ชมในแต่ละช่วงเวลาให้เป็นไปตามนโยบายของสถานีอย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงเป็นผู้ที่มีความสามารถในการพิจารณารายการที่เสนอเข้ามาขอซื้อเวลาออกอากาศ เพื่อจะนำไปเป็นส่วนประกอบในการจัดผังรายการด้วย

6. งบประมาณ เป็นส่วนที่มีความสำคัญและจำเป็นไม่น้อยกว่าปัจจัยอื่นๆ เพราะการจะแพร่ภาพออกอากาศให้มีความกว้างไกลครอบคลุมพื้นที่ได้มากจะต้องมีการพัฒนาเทคโนโลยีทางด้านอุปกรณ์การรับและส่งสัญญาณภาพและเสียงอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้ทันกับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป อุปกรณ์ต่างๆที่ใช้ในการผลิตรายการ นอกจากนี้ยังรวมถึงงบประมาณสำหรับรับรองบุคลากรที่มีความสามารถในด้านต่างๆทั้งทางเทคนิคและด้านบริหารตามจำนวนที่สถานีต้องการได้

กลยุทธ์ในการจัดผังรายการ

Edwin T. Vane และ Lynne S. Gross (1994) ได้กล่าวว่า กลยุทธ์ในการจัดผังรายการ (Scheduling Strategies) มีส่วนที่ทำให้ผู้ชมติดตามชมรายการที่สถานีของตน ซึ่งกลยุทธ์ดังกล่าวนี้มีลักษณะต่างๆคือ

1. Fill the Show to the Available Audience

เป็นการรายการโทรทัศน์ให้เหมาะสมกับผู้ชม อย่างเช่น หนังสื - ผจญภัย สำหรับผู้ชาย, รายการเพลงสำหรับวัยรุ่น หรือรายการทอล์คโชว์และเกมส์โชว์สำหรับผู้หญิงสูงอายุ

2. Dayparting

เป็นการจัดรายการให้เหมาะสมกับผู้ชมที่มีความต้องการและอารมณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปของผู้ชมในแต่ละช่วงเวลาในแต่ละวัน เพื่อพิจารณาว่าควรจะเสนออะไรและอย่างไรในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน อย่างเช่น ในตอนเช้าที่คนตื่นขึ้นก็ต้องการข่าวสารเพื่อการวางแผนการทำงานในแต่ละวัน อย่างเช่น ข่าวสารเกี่ยวกับอุณหภูมิ การจราจร ส่วนในช่วง Mid-afternoon ก็เป็นรายการสำหรับเด็กที่เพิ่งกลับจากโรงเรียน ส่วนในช่วงตอนเย็น (Evening) ก็ควรเป็นรายการที่ดูแล้วผ่อนคลายความตึงเครียด

3. Lunching the Show : The First Strategy

รายการที่จะประสบความสำเร็จ อย่างแรกจะต้องลุ่มถึงผู้ชมเพื่อที่จะทำให้ผู้ชมทราบถึงรายการก่อน ซึ่งถ้าหากว่าผู้ชมไม่ทราบก็จะทำให้รายการไม่เป็นที่รู้จักและมีจำนวนผู้ชมน้อย แต่ถ้าเป็นรายการที่ผู้ชมรู้จัก ก็จะทำให้รายการสามารถมีผู้ชมติดตามสูงได้

4. Hammocking

เป็นกลยุทธ์โดยการใช้รายการที่ดีที่สามารถดึงดูดใจผู้ชมให้ติดตามชมรายการ 2 รายการติดต่อกันเพื่อเป็นการดึงให้ผู้ชมติดตามชมรายการของสถานีนั้นอย่างต่อเนื่อง

5. Counterprogramming

เป็นกลยุทธ์ที่ใช้ช่วงเวลาที่ไม่มีรายการที่น่าสนใจออกอากาศ หรือช่วงเวลาที่ผู้ชมในช่วงนี้ถูกละเลย โดยสร้างความพอใจให้เกิดขึ้นกับผู้ชมในช่วงนี้ ซึ่งผู้ชมกลุ่มนี้จะกลายเป็นกลุ่มเป้าหมายที่ดีในการแข่งขันกันเสนอรายการ โดยใช้กลยุทธ์ในการเสนอรายการที่มีแรงดึงดูดใจไม่เหมือนกับรายการในช่วงอื่น

6. Stacking

ผู้จัดผังรายการพยายามที่จะจัดรายการที่น่าสนใจคล้ายคลึงกันไว้ต่อกันรวมไว้เป็นกลุ่มเพื่อที่จะทำให้ผู้ชมติดตามชมรายการของสถานีโดยตลอด

7. Crossprogramming

เป็นการจัดผังรายการที่ต่อเนื่องกัน 2 รายการ ซึ่งทั้ง 2 รายการมีประโยชน์ซึ่งกันและกัน คือ เรื่องราวจะเริ่มในรายการแรกและจะไปจบบริบูรณ์ในอีกรายการหนึ่ง

8. Theming

เป็นการจัดผังรายการที่ให้ประสิทธิผลอย่างมาก โดยการจัดรายการตามแก่นของรายการหรือตามนโยบายของสถานีที่กำหนดไว้ในแต่ละสัปดาห์อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ผู้ชมติดตามชมรายการอย่างต่อเนื่องตลอดสัปดาห์

9. Stripping

เป็นการเสนอรายการแบบเดียวกัน ในเวลาเดียวกันตลอดทุกวัน (วันธรรมดา) ซึ่งอาจจะเสนอเรื่องราวเป็นตอนๆ อย่างเช่น รายการผู้หญิงวันนี้ เติลแมกกาซีน, รายการบ้านเลขที่ 5 หรือรายการครบเครื่องเรื่องผู้หญิง

10. Rerunning

เป็นเรื่องจำเป็นในทางการเงินมากกว่ากลยุทธ์ในการจัดผังรายการ เพราะเป็นการลดต้นทุนในการผลิตอย่างมาก แต่อย่างไรก็ตามจะต้องจัดตารางเวลาเสนอรายการในช่วงเวลาที่ถูกต้องเหมาะสมและต้องอยู่ในกลยุทธ์ด้วย

11. Boosting the Audience In Sweep Periods

ผู้จัดผังรายการจะตกอยู่ภายใต้ความกดดันอย่างหนึ่งก็คือ การสร้างจำนวนผู้ชมให้สูงที่สุดในแต่ละช่วงเวลา

จากแนวคิด ทฤษฎีและแบบจำลองดังกล่าวข้างต้น คือ ทฤษฎีพันธกิจนิยม แบบจำลองผู้เฝ้าประตู และแนวความคิดในการจัดผังรายการ สามารถนำมาเป็นกรอบในการศึกษา เพื่อตอบคำถามข้อสันนิษฐานทั้ง 4 ข้อ ข้างต้น คือ

1. สทท.11 ในฐานะที่เป็นสื่อมวลชนของรัฐทำหน้าที่ในการสอดส่องระวังระไวเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ประสานส่วนต่างๆในสังคมเพื่อแสดงปฏิกิริยาต่อสิ่งแวดล้อม ถ่ายทอดมรดกทางสังคมจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนรุ่นหลังๆ และหน้าที่ในการได้รับความบันเทิง
2. สทท.11 เป็นผู้กำหนดชนิดของกีฬาที่เห็นว่าน่าสนใจเพื่อนำมาถ่ายทอด
3. การรายงานข่าวของทีมข่าวของ สทท.11 จะให้ความสนใจเฉพาะนักกีฬาไทยเป็นหลัก ซึ่งเป็นการสื่อความหมายให้เห็นถึงความเป็นชาตินิยม
4. สทท.11 มีกลยุทธ์ในการจัดผังรายการเพื่อถ่ายทอดการแข่งขัน ไม่ว่าจะเป็นการจัดผังรายการแบบ Lunching the show คือทำให้ผู้ชมทราบถึงรายการก่อน หรือ Boost the Audience in Sweep Periods คือ การสร้างผู้ชมให้สูงที่สุดในแต่ละช่วงเวลา และปัจจัยต่างๆที่ทำให้เกิดการติดตามชมรายการ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย